

**SAULIUS AMBRAZAS**  
(1957 11 05–2010 08 30)



Tikras istorinės lietuvių ir baltų kalbų žodžių darybos žinovas, ištikimas lyginamosios kalbotyros šalininkas, netgi apologetas – toks buvo habilituotas daktaras Saulius Ambrazas. Deja, per trumpa buvo jam skirta mokslo vieškelio atkarpa, bet žingsniavo tuo keliu tvirtai, tikslingai ir aistringai. Saulius Ambrazas mirė eidamas tik 53-uosius metus, kai kiti kalbininkai pateikia mokslo visuomenei brandžiausius savo kūrinis: netrukus ir jis planavo išleisti trečiąją savo monografiją apie istorinę lietuvių kalbos būdvardžių darybą. Ji liko nebaigta, bet jau, ačiū Dievui, paskelbta 16 šios temos straipsnių.

Visas Sauliaus Ambrazo gyvenimas pažymėtas nuoseklumo ženklu. Apsisprendęs eiti mokslo keliu, jis nesiblaškę, nepasidavė jokioms vilionėms ar nepamatuotų naujovių paieškoms. 1981 m. Vilniaus universitete parašė diplominį darbą apie veiksmožodžių abstraktus Mikalojaus Daukšos *Postilėje* ir iškart įsto-

jo į aspirantūrą, o 1984 m. jau apgynė pirmąją disertaciją *Veiksmų pavadinimai (nomina actionis) senojoje lietuvių kalboje*. 1993 m. išleido pirmąją savo monografiją *Daiktavardžių darybos raida. Lietuvių kalbos veiksmožodiniai vediniai* (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla)<sup>1</sup>, kurią kaip habilitacinį darbą apgynė 1995 m. Dar po penkerių metų išėjo antroji jo monografija *Daiktavardžių darybos raida II. Lietuvių kalbos vardažodiniai vediniai* (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000)<sup>2</sup>. Nuosekliai tirdamas istorinę žodžių darybą, šia tema parašė per 50 mokslo straipsnių.

Saulius Ambrazas niekada nebuvo suabejojęs lyginamojo metodo taikymo istorinėje kalbotyroje tikslingumu, netgi išskirtinumu. Jo paties darbai vientisi, akademiški, tokios pačios kokybės jis atkakliai reikalavo ir iš kitų. Pateikdavo daug taiklių pastabų, patardavo. Bet jis nelabai pripažino kitų kalbotyros metodų lygiateisiškumą. Visi tyrimai, nesusiję su diachronija, ar tie, kuriuose nebuvo naudojama lyginamuoju metodu, jam

<sup>1</sup> Žr. recenzijas: Vytautas Vitkauskas, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 35, 1995, 226–228; Alessandro Parenti, *Ponto-Baltica* 6, 1995, 128–132; William R. Schmalstieg, *Lituanus* 42(1), 1996, 62–70; Aldona Paulauskienė, *Baltistica* 31(2), 1996, 261–263; Klaus Steinke, *Zeitschrift für Slawistik* 43, 1998, 123–124.

<sup>2</sup> Žr. recenzijas: Daniel Petit, *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris* 96, 2001, 244–246; Rick Derksen, *Baltu filologija* 11(1), 2002, 97–100; Pēteris Vagnags, *Baltistica* 38(1), 2004, 168–172.

atrodė esantys šiek tiek prastesni. Saulių Ambrazą galima vadinti ištikimuoju komparatyvistikos riteriu.

Savo tyrimo principus jis yra išdėstęs 1990 m. paskelbtame straipsnyje (*Lituanistica* 1, 59–65). Po Prano Skardžiaus *Lietuvių kalbos žodžių daryboje* (Vilnius, 1943) atlikto išsamaus darybos afiksų tyrimo, turint šiuolaikišką Vinco Urbučio *Žodžių darybos teoriją* (Vilnius: Mokslas, 1978; MELI, <sup>2</sup>2009), reikėjo žengti žingsnį pirmyn. Ir Ambrazas žengė. Jo darbuose daug dėmesio skiriama lietuvių kalbos darybos kategorijų formavimuisi. Kalbą jis traktavo kaip gyvą, funkcionuojančią bei kintančią sistemą, o kertiniu istorinės žodžių darybos akmeniu laikė darybos motyvaciją – santykį tarp vedinio ir jo pamatinio žodžio tam tikru kalbos raidos laikotarpiu. Pasak Sauliaus Ambrazo, motyvacijos kaitos esmę geriausiai atskleidžianti Jerzyo Kuryłowicziaus schema, kurioje skiriami du kaitos atvejai – morfeminė, kai kinta tik vedinių forma, o motyvacija išlieka ta pati, ir morfologinė (semantinė), kai kinta pati darybos motyvacija. Savo darbuose Ambrazas skyrė du motyvacijos kitimo tipus: pamatinio žodžio ir vedinio darybos reikšmės kaitą. Panašiu į pastarąjį jis laikė kitą semantinę procesą – vedinių leksikalizaciją (visišką ir dalinę). Istoriskai tirdamas žodžių darybą, Ambrazas rėmėsi tiek dabartine jos būkle, visų pirma tarmėmis, tiek ir rašytiniais šaltiniais. Ir šiuose kalbotyros baruose Saulius Ambrazas paliko pėdsaką.

Nuo 1984 m. iki mirties dirbęs Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriuje, Saulius Am-

brazas savo darbais įrodė, kokios šios dvi kalbotyros šakos, įrašytos skyriaus pavadinime, yra artimos, netgi susipynusios. Jis dirbo ir dialektologinį darbą: parengė 20 žemėlapių ir parašė komentarus *Lietuvių kalbos atlaso* 3-ajam tomui, skirtam morfologijai (Vilnius: Mokslas, 1991), o kaip kalbos istorikas pateikė etimologinių pastabų *Baltų kalbų atlaso* prospektui (Rīga, Vilnius, 2009), beveik baigė rašyti etimologinius straipsnius rengiamam *Baltų kalbos atlaso* 1-ajam tomui, apimšančiam leksiką.

Labai gerai suprasdamas istorinių šaltinių vertę, Saulius Ambrazas nuoširdžiai palaikė 1995 m. Lietuvių kalbos institute kilusią idėją sukurti *Senųjų raštų duomenų bazę*, 1996–2001 metais šios bazės kūrimo darbams jam yra tekę vadovauti.

Nors Saulius Ambrazas tiesiogiai pedagoginio darbo nedirbo, su trečiosios studijų pakopos studentais – doktorantais – palaikė glaudžius ryšius. Keletas jo darbų yra tapę būtinaja doktorantų, tiriiančių baltų istorinės kalbotyros temas, lektūra, pvz., straipsnis *Lietuvių ir latvių kalbų daiktavardžių darybos svarbiausi skirtumai*, parašytas baigus istorinės daiktavardžių darybos tyrimus (*ALL* 43, 2000, 111–126). Saulius Ambrazas buvo daugybės doktorantūros komitetų narys arba oponentas per disertacijų gynimus. Jauniesiems kolegoms jis negailėdavo konstruktyvių patarimų ir disertacijų rašymo metu.

Apskritai kruopštus ir kritiškas kolegų darbų skaitymas buvo vienas iš tų darbo barų, kuriame Saulius Ambrazas dirbdavo negailėdamas laiko ir jėgų: rankraščius skaitydavo atidžiai, šiek tiek

atbukusiu pieštuku savo nelengvai įskaitoma smulkia rašysena paraštėse prirašydavo pastabų, prižymėdavo įvairių ženklų, o per aptarimą visuomet šiek tiek patetišku tonu išdroždavo argumentuotą kalbą – kartais be galo išgirdavo, kartais „sumaldavo į miltus“.

Saulius Ambrazas niekuomet nesiveržė į viešumą, tačiau jam teko daug dirbti įvairiose komisijose, jis būdavo renkamas į tarybas, senatus, ypač anksčiau, kai habilituoti daktarai būdavo labai paklausūs dėl reglamento. Patekęs į kurį nors renkamą organą Ambrazas dirbdavo sąžiningai, reikliai pasisakydavo per svarstymus. Taip pat nuosekliai ir pareigingai jis darbavosi redakcinėse kolegijose – *Archivum Lithuanicum*, *Baltu filologija* ir tęstinio leidinio *Senovės baltų kultūra*. Jis buvo dviejų mokslinių straipsnių rinkinių *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos* (Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005; 2008) vienas iš sudarytojų ir mokslinių redaktorių. Jo redaguotas Pietro U. Dinio parengtas H. J. Lysijaus *Mažasis katekizmas* (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų l-kla, 1993).

Sauliaus Ambrazo rašytos recenzijos, neretai apie apgintas disertacijas, (iš viso jų yra beveik dvi dešimtys) pri-

lygsta straipsniams, ne viena iš jų gali būti chrestomatiniu šio žanro pavyzdžiu (pvz., *ALt* 11, 2009, 407–418 apie Giuliano Bonfantės *Baltistikos raštus*): mat visus darbus jis dirbdavo neskirstydamas į mažus ir didelius, svarbius ir ne tokius svarbius. Išsamiai ir dalykiškai mokslinėje spaudoje pristatydavo tas mokslines konferencijas, kuriose pats dalyvaudavo, skaitydavo pranešimus.

Savo nuomonės Saulius Ambrazas nekaitaliodavo: vien ko verta atkakli jo kova dėl *kunigaikštijos* termino! Gal tvirtybės jis sėmėsi iš savo tėvo, žymiojo liuanisto Vytauto Ambrazo. O gal tai visos jų giminės bruožas. Labai reikalingas mokslininkams.

Netikėtai išėjo doras žmogus, tikras Lietuvos patriotas ir gabus mokslininkas. Liko nebaigti darbai. Liko liūdintys tėvai, našlė ir sūnus. Ir kolegos, kurie dar ilgai Lietuvių kalbos institute žvilgsniu ieško nuo Instituto neatsiejamo Sauliaus Ambrazo silueto... Ras jo knygas ir straipsnius apie istorinę lietuvių ir baltų kalbų žodžių darybą – tokį testamentą paliko habilituotas daktaras Saulius Ambrazas.

Laima KALĖDIENĖ  
[laima.kalediene@lki.lt]